

Renata Grzegorzycowa
(Warszawa)

IDEE KOGNITYWIZMU JAKO PODSTAWA BADAŃ PORÓWNAWCZYCH W ZAKRESIE SEMANTYKI

W badaniach porównawczych, zwłaszcza w zakresie semantyki, otworzyły się nowe perspektywy spowodowane przezwyciężeniem tradycyjnego strukturalizmu, ujmowaniem języka w relacji do kultury, wreszcie powstaniem językoznawstwa kognitywnego, które kładzie nacisk na różne sposoby konceptualizacji świata przez język.

Autorka omawia elementy teorii kognitywnej szczególnie przydatne dla badań porównawczych: problem rekonstrukcji znaczenia (tzn. budowania definicji kognitywnej otwartej) oraz podstawowe pojęcia wykorzystywane przy jego opisie: pojęcie ramy interpretacyjnej, językowego obrazu świata, konotacji, profilowania, stereotypu i prototypu. Ostatnią część artykułu stanowi analiza dwóch przykładów, z których pierwszy — *feminizm* — ilustruje problemy związane z budowaniem definicji kognitywnej, drugi — *tęsknota* — ukazuje utrwalone w różnych językach odmienne konceptualizacje porównywalnych fragmentów rzeczywistości.

1. Wprowadzenie

Badania semantyczne uzyskały w ostatnim okresie nowe perspektywy. Wpłynęło na to kilka czynników: 1. ewolucja w językoznawstwie teoretycznym, która doprowadziła do przezwyciężenia tradycyjnego strukturalizmu, zwłaszcza w wersji generatywnej, i uznania semantycznej strony języka za uprawnioną, a nawet ważną, niemal centralny przedmiot badań, 2. zainteresowanie związkami języka z kulturą i zdolnościami poznawczymi człowieka,

i wreszcie 3. powstanie tzw. językoznawstwa kognitywnego, którego ujęcie języka przeorientowało tradycyjną semantykę referencjalną, kładąc nacisk na sposób konceptualizowania świata przez język, czyli na różne językowe ukształtowania wizji świata, charakterystyczne dla poszczególnych języków. Jak widać, ujęcie to otwiera szerokie możliwości badań porównawczych w zakresie semantyki. W dalszym ciągu wykładu będę starała się pokazać te elementy teorii kognitywnej, które są szczególnie przydatne dla badań porównawczych.

O wartości badań porównawczych w zakresie semantyki nie ma potrzeby nikogo przekonywać. Poza sensem czysto poznawczym (wiedza o językach i sposobach ujmowania przez nie świata) istnieją pożytki praktyczne związane z translatoryką i glottodydaktyką, a także sens społeczny: rozumienie różnic w używaniu słów może przyczynić się do lepszego wzajemnego porozumienia między ludźmi mówiącymi różnymi językami; wiele nieporozumień ma charakter semantyczny, wynika bowiem z odmiennego rozumienia słów, także wśród ludzi mówiących tym samym językiem. Z uświadomienia sobie faktu, że nawet ludzie mówiący jednym językiem często różnie rozumieją te same słowa, wynika ważny postulat metodologiczny, ten mianowicie, iż dobry opis porównawczy semantyki powinien opierać się na współpracy rodzimych użytkowników języka (tzw. *native speakerów*). Próbujemy realizować ten postulat w programie badawczym prowadzonym w Instytucie Języka Polskiego UW.

2. Podstawowe tezy językoznawstwa kognitywnego

Terminem *kognitywizm* określam cały zespół kierunków i teorii powstałych w różnych ośrodkach naukowych Stanów Zjednoczonych i Europy w ciągu ostatniego trzdziestolecia. Główni przedstawiciele tego kierunku to lingwiści amerykańscy R. Langacker (1987), G. Lakoff (1987), Ch. Fillmore (1985), francuscy kognitywiści, np. F. Rastier (1991), a także polscy językoznawcy, twórcy tzw. lubelskiej szkoły lingwistycznej — J. Bartmiński i R. Tokarski. Zaliczam też do tego nurtu A. Wierzbicką (1991, 1999) ze względu na podobieństwo jej ujęcia języka, choć sama badaczka tak siebie nie określa, a także grupę uczonych rosyjskich z J. Apresjanem (1995) na czele. Łączy tych uczonych pewna postawa wobec języka: ściśle powiązanie języka z kulturą i poznaniem, swoisty antropocentryzm w ujmowaniu języka i interdyscyplinarność. Nie tu miejsce na szczegółową charakterystykę tego kierunku: istnieje szereg syntetycznych opracowań na ten temat (por. np. E. Tabakowska — 1995, H. Kardela 1994, R. Grzegorzycykowa 2001, a ostatnio także R. Przybylska 2002).

W zakresie semantyki kognitywizm zmienia zasadniczo pytanie o znaczenie, a także sposób opisu znaczenia. Europejski strukturalizm, liczący się z tradycją logiczną, opisującą znaczenie jako relację między znakiem a desygnatem, zadawał następujące pytania: Co wyrazy znaczą? Do czego w świecie odnoszą się znaki? Uznawał przy tym relację znakową, opisywaną przez tzw. trójkąt semiotyczny, jako relację wiążącą znak z rzeczywistością. Najprecyzyjniej to ujęcie, określane jako realizm filozoficzny w semantyce, oddawała teoria denotacyjno-konotacyjna J. S. Milla: denotacja nazwy to zakres jej odniesienia do obiektów świata, a konotacja to cechy zjawisk, sygnalizowane przez nazwę, decydujące o ich przynależności do zakresu danej nazwy.

Koncepcja kognitywna całkowicie przeorientowuje to ujęcie: pytaniem jest nie to, co wyrazy znaczą, ale: jak ludzie rozumieją wyrazy. A rozumieją, jak wiadomo, różnie. Stąd kognitywny opis znaczenia zorientowany jest na rekonstrukcję sposobu rozumienia wyrażen językowych przez mówiących, tzn. na rekonstrukcję utrwalonego w wyrażeniach językowych sposobu ujmowania świata, określanego różnie przez różnych językoznawców: jako językowy obraz świata, tzw. JOS (Bartmiński), *наивная картина мира* — (Apresjan), konceptualizacja świata utrwalona w języku (językoznawcy amerykańscy). Badania porównawcze mają za zadanie porównanie językowych obrazów świata różnie ukształtowanych w poszczególnych językach, tzn. porównanie różnych językowych sposobów konceptualizowania świata.

W dalszym ciągu chciałabym poświęcić uwagę problemowi rekonstrukcji znaczenia w ujęciu kognitywnym (tzw. definicji kognitywnej otwartej — Bartmiński), a następnie omówić podstawowe pojęcia wykorzystywane przy tym opisie, tzn. pojęcie ramy interpretacyjnej (Fillmore), pojęcie językowego obrazu świata (Bartmiński, Tokarski), pojęcia konotacji, profilowania, stereotypu i prototypu, a zakończyć chciałabym analizą wybranych przykładów.

3. Pojęcie definicji otwartej

W ujęciu kognitywnym opis znaczenia to opis nie tego, do czego wyrażenia się odnoszą, ale tego, jak są one rozumiane. Do opisu znaczenia wchodzi zatem wyobrażenia, przekonania i sądy kojarzone przez mówiących z nazywanym przedmiotem. W odróżnieniu od „twardego jądra” semantycznego, które w opisie strukturalnym tworzyły cechy konieczne i wystarczające, służące identyfikacji obiektu, w opisie kognitywnym do opisu znaczenia wchodzi cechy typowe i kojarzone, składające się na obraz przedmiotu wraz z cechami stereotypowymi. W koncepcji Bartmińskiego, twórcy tak pojętej definicji

kognitywnej (1988), do opisu znaczenia wchodzi to, co mówiący w sposób powtarzalny wiąże z nazywanymi zjawiskami, a co odczytuje się z tekstów, oraz badań ankietowych. R. Tokarski nakłada na sferę kojarzeń pewne ograniczenia, nakazujące oddzielić kojarzenia ustabilizowane (potwierdzone językowo) od tekstowych, a także cechy konotacyjne (kojarzone, niekonieczne) od cech sygnifikatywnych (koniecznych).

Rekonstruowanie obrazu przedmiotu (zjawiska), dokonywane w kognitywnym opisie znaczenia, wymaga stosowania rozbudowanego aparatu pojęciowego, wprowadzonego przez kognitywistów, który postaram się tu krótko przedstawić.

4. Rama pojęciowa (interpretacyjna) i mechanizmy metafory

Badanie sposobu rozumienia wyrazu pozostaje w ścisłym związku z kolejną tezą kognitywizmu (rozwijaną przez Fillmore'a 1985), mianowicie z tezą o tym, że użycie wyrazu uruchamia całą ramę pojęciową, w którą nazywane pojęcie jest uwikłane. Użycie wyrazu *palec* przywołuje ramę pojęciową 'ręki' i szerzej 'ciała ludzkiego', użycie wyrazu *wuj* uruchamia całą sieć 'pokrewieństwa rodzinnego', w której przywoływane pojęcie ma swoje określone miejsce.

Wiedza mówiących, przywoływana przy porozumiewaniu się, jest różna, wyobrażenia i asocjacje także mają charakter subiektywny, zależny od doświadczenia mówiących, stąd powstaje wielki problem, na ile język, którym się porozumiewamy, jest intersubiektywny, ma charakter społeczny, a na ile jest to zbiór idiolektów. W konsekwencji przy rekonstruowaniu wyobrażeń i przekonań, które mają wchodzić do JOS-u, konieczne jest poszukiwanie faktów intersubiektywnych, potwierdzonych systemowo lub, jeśli tekstowo, to w dużej liczbie tekstów.

Wiedza o świecie, uruchamiana przez użycie wyrażenia, stanowi podstawę twórczego użycia języka, powoduje, że doraźnie tworzone metafory są poprawnie odczytywane i rozumiane przez mówiących. Tę prawdę o powszechnym stosowaniu metafor jako sposobie pojęciowego ujmowania świata bardzo mocno akcentują kognitywiści.

5. Definicja JOS-u i metody jego rekonstrukcji

Pojęcie językowego obrazu świata, odpowiadające niemieckiemu pojęciu, wyrażanemu przez *Weltanschauung* i *Weltbild*, wprowadzili do językoznawstwa polskiego i doprecyzowali jego sens lubelscy uczeni J. Bartmiński

i R. Tokarski. Jego najpełniejszą i najprecyzyjniejszą definicję podał Tokarski (1993, 1998). Brzmi ona: „Językowy obraz świata [...] to zbiór prawidłowości zawartych w kategoriálních związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych i składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości” (1993, s. 358).

Upraszczając tę definicję i odwracając porządek opisu, można powiedzieć, że JOS to: ‘sposób ujmowania świata utrwalony w faktach językowych (fleksyjnych, derywacyjnych, frazeologicznych, leksykalnych), świadczący o jego swoistej kategoryzacji i konceptualizacji, tzn. wiązaniu z obiektami nazywanymi określonych wyobrażeń, przekonań i sądów wartościujących (tzw. konotacji)’.

Jak widać, o językowym ukształtowaniu pewnego pojęcia decydują fakty gramatyczne (rzadziej), fakty leksykalne: właściwy danemu językowi podział świata, przejawiający się w strukturze pól pojęciowych, w swoistej kategoryzacji (np. podział ‘ręki’: *ramię, dłoń, pięść, garść, palce*, w angielskim oddzielna nazwa na palec ręki — *finger* i palec nogi — *toe*), konotacje odczytywane z frazeologizmów, przysłów, derywatów, a także łączliwości.

Jako przykład odmienności w kategoryzacji mogą posłużyć, poza wymienionym podziałem części ciała (‘ręki’, a także ‘nogi’ — por. fr. *jambe i pied*, które bynajmniej nie odpowiadają *nodze i stopie*), również nazwy ‘umierania’ (fr. *mourir* ma zakres o wiele szerszy niż pol. *umierać*, odnosi się do wszelkich istot żywych, także roślin; por. A. Krzyżanowska 1999). Problem konotacji wymaga oddzielnego omówienia.

6. Konotacje i ich typy

Konotacje to wyobrażenia i przekonania związane przez mówiących z nazywanymi zjawiskami. Teorię konotacji zawierają liczne prace językoznawcze, przede wszystkim Jordanskiej i Mielczuka (1988), a także prace R. Tokarskiego. I tak np. ze zjawiskiem wiatru wiążą się wyobrażenia ‘swobody’, ‘lekkomyślności’, ‘przeciwności’, poświadczane w wyrażeniach *wietrznica, wolny jak wiatr, wiatr w oczy*. Z burzą wiąże się ‘niebezpieczeństwo’ i ‘gwałtowność’, z psem — ‘wierność’, ‘podłość’ (*Ty psie!*) i ‘nędźność’ (*pieskie życie*).

Konotacje dzielimy na ustabilizowane i tekstowe. Ustabilizowane znajdują potwierdzenie w faktach językowych (frazeologizmach, derywatach, por. wspomniane wyżej konotacje *wiatru czy burzy*), tekstowe — realizują pew-

ną potencję semantyczną i pojawiają się głównie w poezji jako świadectwo oryginalnego spojrzenia na świat (por. Pajdzińska, Tokarski 1996).

Według Tokarskiego każde tekstowe użycie wyrazu dokonuje wyboru z możliwej opcji semantycznej. Jest aktualizowaniem fragmentu całościowej ramy pojęciowej, którą uruchamia użycie wyrazu. Różne użycia wyrazu naświetlają różne składniki utrwalone w całościowej ramie pojęciowej.

7. Profilowanie

Jest to pojęcie podstawowe w teorii kognitywnej, jednakże różnie rozumiane przez poszczególnych językoznawców. W teorii Langackera (1987) profilowanie to podświetlanie pewnych elementów w bazie doświadczeniowej: w sytuacji opisywanej jako *Coś nad czymś* i *Coś pod czymś* — nad profiluje element znajdujący się ‘powyżej’, a *pod* — element znajdujący się ‘poniżej’.

Według Bartmińskiego (Bartmiński, Niebrzegowska 1998) „profilowanie to kształtowanie obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (fasetach), takich jak: ‘wygląd’, ‘pochodzenie’, ‘cechy’, ‘funkcje’”, np. woda może być ujęta w następujących aspektach: ‘niezbędność do życia’, ‘niebezpieczeństwo’ (np. powodzi), ‘beztreściwość’, ‘bezwonność’ (wygląd). Natomiast profil to ‘wariant wyobrażenia’ związanego z obiektem, a nie odrębne znaczenie.

Pełne rozumienie jakiegoś pojęcia (pełny jego opis) obejmuje wszystkie profile (aspekty), w jakich pojęcie to może być ujęte. Jednakże nie wszystkie profile aktualizują się w każdorazowym użyciu wyrazu.

8. Stereotypy i prototypy

W skład szeroko pojętej definicji kognitywnej wchodzi również stereotypy związane z nazywanymi zjawiskami. Problem stereotypów interesuje socjologów, psychologów i językoznawców (por. I. Kurcz 1994, Bartmiński 1998). Stereotyp jest różnie rozumiany, najczęściej jako uproszczone („stereotypowe”) wyobrażenie przedmiotu, które pełni funkcję poznawczo-pragmatyczną: pozwala „oswajać” rzeczywistość, która jest nieskończenie zróżnicowana.

Definicja stereotypu zamieszczona w książce Idy Kurcz (*Zmienność i nieuchronność stereotypów*, 1994) brzmi: „Struktury poznawcze, które są zakodowane w umyśle, a które w sposób uproszczony, nadmiernie zgeneralizowane [...] odnoszą się do jakiejś kategorii społecznej”.

Socjologowie odnoszą stereotyp do kategorii ludzi (członków narodowości, osób pełniących pewne funkcje społeczne, np. stereotyp księdza, biznesmena itp.), językoznawcy rozszerzają to pojęcie także na innych ludzi (stereotyp matki, teściowej, męża, nauczyciela, studenta itp.), jak również (np. Putnam) na inne zjawiska, mówiąc np. o stereotypie wody, powietrza itp. Przy tym ostatnim rozumieniu stereotyp zbliża się do pojęcia prototypu.

Prototyp w literaturze przedmiotu rozumiany jest dwojako: albo jako zespół najbardziej typowych cech przedmiotów tworzących daną klasę, albo też jako typowy okaz kategorii, np. wróbel — prototypowy ptak, jabłko — prototypowy owoc itp. (por. Grzegorzczkowska 1998, Rosch 1978, Wierzbicka 1985, 1999).

9. Analiza wybranych przykładów

Na zakończenie przedstawmy analizę dwóch przykładów. Pierwszy ma *ilustrować trudności związane z budowaniem definicji kognitywnej*, drugi ma ukazać różnice w konceptualizacjach świata, utrwalonych w różnych językach. Będzie dotyczył różnic w językowych obrazach uczuć.

Problem pierwszy pojawia się wyraziście przy rekonstrukcji znaczeń wyrazów o charakterze ideologiczno-politycznym, w których obecne jest różne wartościowanie, zależne od poglądów. Takim wyrazem jest np. *feminizm* we współczesnej polszczyźnie. Jak wykazały analizy tekstów publicystycznych (wykorzystuję tu pracę magisterską M. Roszkowskiej), pojęcie to obrosło w różnych środowiskach negatywnymi konotacjami. Można w nim wyróżnić „twarde jądro” semantyczne i różnorakie konotacje. To „twarde jądro” da się opisać jako: ‘zespół poglądów i działań na rzecz równouprawnienia kobiet’ i ono jest wspólne różnym środowiskom i różnym językom, natomiast różnice dotyczą konotacji. Feminizm w Polsce nie cieszy się sympatią: jest postrzegany jako ruch feministek, z którymi kojarzone jest wyobrażenie maskulinizacji i agresywności (agresywne kobiety walczące z mężczyznami o swoje prawa, niejednokrotnie nienawidzące mężczyzn i winiące ich o swoje niepowodzenia; taki stereotyp feministki funkcjonuje społecznie, zwłaszcza w opinii mężczyzn).

W Polsce feminizm nie ma uzasadnienia historycznego w odróżnieniu od wielu innych krajów. Głównym zadaniem tego ruchu było bowiem dążenie do uprawnienia kobiet, tymczasem w Polsce od razu po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku kobiety uzyskały prawa równe mężczyznom, co było świadectwem ogromnego prestiżu kobiet, uznania ich równej mężczyznom roli w okresie zaborów. Jest oczywiście problemem, co z tych negatywnych

kojarzeń wpisywać do znaczenia wyrazu *feminizm i feministka*. Jednakże pełny opis rozumienia tych wyrazów przez współczesnych Polaków powinien te elementy uwzględniać.

Drugi przykład dotyczy porównania nazw uczuć w różnych językach, a mianowicie nazw uczucia, które określane jest w języku polskim jako *tęsknota*, w języku rosyjskim jako *тоска*, w czeskim jako *touha*, w angielskim jako *to hanker*, w niemieckim jako *Sehnsucht (sich sennen)*. Szerzej na ten temat por. Grzegorzycowa 1999.

Przy rekonstrukcji językowego obrazu uczuć istotne jest, żeby zobaczyć, jakie są przyczyny uczucia i jego objawy, to bowiem pozwala odkryć różnice między emocjami bardzo sobie bliskimi. Samo uczucie bowiem nie jest dostępne opisowi, poza stwierdzeniem, że jest to uczucie przykre lub przyjemne.

Uczucie tęsknoty bliskie jest przeżyciu smutku (a więc jest to uczucie przykre, pasywne) i często nazywane bywa ogólną nazwą odnoszoną do smutku (por. ros. *грусть, печаль*). Centrum znaczeniowe uczucia, określanego jako *tęsknota*, można opisać jako: 'stan smutku spowodowany brakiem czegoś, co osoba przeżywająca ocenia jako dobro, wartość, coś pożądanego, połączony z pragnieniem usunięcia tego braku'. Różnice między poszczególnymi nazwami tego uczucia polegają na sprecyzowaniu przyczyny tego uczucia (bardzo wyraźnie wydziela się grupa 'tęsknoty za ojczyzną — *nostalgia*, fr. *nostalgie*, niem. *Heimweh*) oraz różnych objawów. Na te ostatnie wskazuje przede wszystkim etymologia nazw, która nawiązuje do różnych doznań fizjologicznych, np. zły nastrój, niezadowolenie, nieokreślona tęsknota nazywane są w języku angielskim wyrazem *spleen*, motywowanym przez *spleen* 'śledzioną'. W wielu nazwach przywoływane jest wyobrażenie 'ucisku' (ros. *тоска*, pol. *tęsknota*, czes. *stiska se mi*), 'napięcia' (czes. *touha*, niem. *Sehnsucht*).

Porównanie języków ze względu na sposób nazywania stanu tęsknoty ukazuje duże różnice między nimi: ogromną różnorodność nazw przejawia język rosyjski (mówi się o rosyjskim charakterze narodowym, związanym z ogromnymi przestrzeniami). Są to takie nazwy, jak: *тоска, скука, уныние, хандра*. Wśród nich dwie ostatnie oznaczają przykry stan emocjonalny związany z beczynnością, stanem beznadziejnym, zbliżający się do melancholii, nudy. Najmniej nazw, a właściwie nawet brak jednej nazwy ogólniejszej przejawia język francuski, w którym *langueur (languir)* oznacza stan psychiczny bliski depresji, *ennui* to równocześnie 'nuda', a *nostalgie* dotyczy przede wszystkim tęsknoty za krajem, przeszłością.

Jak widać, stan 'tęsknoty' stanowi pewne *continuum*, którego centrum tworzy 'uczucie smutku, przygnębienia, spowodowane brakiem tego, co się ceni i czego się pragnie', a szczegółowe warianty precyzują ten stan jako:

1. 'cierpienie spowodowane rozłąką z bliskimi ludźmi lub krajem (*tęsknota, тоска*),
2. 'przykry stan związany z beczynnością' (*енни, скука*),
3. 'przykry stan spowodowany niezadowoleniem ze stanu aktualnego, połączony z poczuciem bezsensowności (*уныние, хандра*),
4. 'stan patologiczny, depresja, melancholia' (*langueur, spleen*).

Przykład 'tęsknoty' ma ilustrować perspektywy, jakie otwiera badanie porównawcze nazw uczuć, które są silnie uwarunkowane kulturowo i historycznie. Nazwy te odzwierciedlają utrwalone w kulturze i języku odmienności w sposobach przeżywania świata i związków międzyludzkich.

Literatura

- Apresjan J. D., 1995, *Integral'noje opisanije jazyka i sistemnaja semantika*, Moskwa.
- Bartmiński J., 1988, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji*, [w:] *Konotacja*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin.
- Bartmiński J., 1998, *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem — na przykładzie stereotypu 'matki'*, [w:] *Język a kultura*, t. 12, pod red. J. Anusiewicza, J. Bartmińskiego, Wrocław.
- Bartmiński J., Niebrzegowska S., 1998, *Profile a podmiotowa interpretacja świata*, [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, pod red. J. Bartmińskiego, R. Tokarskiego, Lublin.
- Fillmore Ch., 1985, *Frames and the Semantics of Understanding*, „Quaderni di Semantica”, 6, nr 2.
- Grzegorzczkova R., 1990, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin.
- Grzegorzczkova R., 1998, *Profilowanie a inne pojęcia opisujące hierarchiczną strukturę znaczenia*, [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, Lublin.
- Grzegorzczkova R., 1998, *O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych*, [w:] *Język a kultura*, t. 12, Wrocław.
- Grzegorzczkova R., 1999, *Z badań nad porównawczą semantyką leksykalną: nazwy 'tęsknoty' w różnych językach*, [w:] *Semantyka a konfrontacja językowa*, II, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., 2001, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, wyd. III, Warszawa.
- Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, 1990, Lublin.
- Językowy obraz świata i kultura*, [w:] *Język a kultura*, t. 13, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000.
- Jordanskaja L., Mielczuk I., 1988, *Konotacja w semantyce lingwistycznej i leksykografii*, [w:] *Konotacja*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin.
- Kardela H. (red.), 1994, *Podstawy gramatyki kognitywnej*, Warszawa.
- Krzyżanowska A., 1999, *Polska i francuska frazeologia śmierci*, Lublin.
- Kurcz I., 1994, *Zmienność i nieuchronność stereotypów*, Warszawa.
- Lakoff G., 1987, *Women, Fire and Dangerous Things*, Chicago.
- Langacker R., 1987, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1., Stanford.

- Maćkiewicz J., 1999, *Słowo o słowie. Potoczna wiedza o języku*, Gdańsk.
- Pajdzińska A., Tokarski R., 1996, *Językowy obraz świata — konwencja i kreacja*, „Pamiętnik Literacki” 4.
- Przybylska R., 2002, *Polisemia przymków polskich w świetle semantyki kognitywnej*, Kraków.
- Putnam H., 1988, *Mind, Language and Reality*, Cambridge.
- Rastier F., 1991, *Semantique et recherches cognitives*, Paris.
- Rosch E., 1978, *Principles of Categorization*, [in:] *Cognition and Categorization*, New York.
- Stereotyp jako przedmiot lingwistyki*, [w:] *Język a kultura*, t. 12, pod red. J. Anusiewicz, J. Bartmińskiego, 1998, Lublin.
- Tabakowska E., 1995, *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*, Kraków.
- Tokarski R., 1993, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2, *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Wrocław.
- Tokarski R., 1995, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
- Tokarski R., 1998, *Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu*, „Etnolingwistyka” 9/10.
- Wierzbicka A., 1985, *Lexicography and Conceptual Analysis*, Ann Arbor.
- Wierzbicka A., 1991, *Uniwersalne pojęcia ludzkie i ich konfiguracje w różnych kulturach*, „Etnolingwistyka” 4.
- Wierzbicka A., 1999, *Język — umysł — kultura*, Warszawa.

COGNITIVIST IDEAS AS THE BASIS OF COMPARATIVE SEMANTIC RESEARCH

New perspectives in comparative studies, especially in semantics, have arisen as a result of overcoming traditional structuralism, of viewing language in relation to culture and of the emergence of cognitive linguistics, which emphasizes the role of language in different conceptualizations of the world.

Discussed are the following aspects of the cognitivist paradigm, especially valuable in comparative studies: the problem of the reconstruction of meaning (i.e. the formulation of the open cognitive definition), the concepts used in descriptions of meaning (i.e. interpretive frame, linguistic worldview, connotation, profiling, stereotype and prototype). Two examples are analyzed: *feminizm* ‘feminism’ illustrates the problems of the cognitive definition, while *tęsknota* ‘longing’ is a manifestation of different conceptualizations of comparable fragments of reality.